

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЯК ПРОБЛЕМА МЕТОДОЛОГІЧНОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ

Бакунчик Л. М.

ВСТУП

Українське суспільство та особливо сучасний досвід Збройних сил (далі – ЗС) України щодо мужньої боротьби із російськими загарбниками формує героїчну постать офіцера – справжнього громадянина-патріота та офіцера-лідера, серед яких провідними є високий професіоналізм, моральна чистота чи моральність, честь, гідність і професійна порядність, нетерпимість до порушень законодавства, підвалину яких складає його професійна добродієність як «суб'єкта військово-професійної діяльності»: «професійна суб'єктність офіцера ЗС України – це його інтегральна професійно важлива якість, яка, з одного боку, є системним проявом сформованості військово-професійної компетентності, а з іншого – характеризує його позитивне самоствавлення до самого себе як до офіцера, що, у свою чергу, «запускає» його самодетермінацію, самоорганізацію та саморегуляцію у військово-професійній діяльності, як суб'єкта управління, згідно із зовнішніми (вимоги формалізованих документів, які регламентують військово-професійну діяльність офіцера) та внутрішніми (цінності, особистісні норми, мотиви, суб'єктна позиція, професійні переконання тощо) критеріями її ефективності та доцільності, особливо в таких ситуаціях, коли є певна свобода вибору варіантів дій, а також існує безпосередня відповідальність за результати та наслідки своєї діяльності»¹. Власне її сформованість забезпечує, на наше переконання, водночас і сформованість професійної добродієності, оскільки вони безпосередньо між собою взаємопов'язані та взаємозумовлені. Але первинним є професійна

¹ Ягунов В.В. Професійна суб'єктність, суб'єкт військово-професійної діяльності як інтегральний результат професійної підготовки офіцерів. Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання : монографія / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во Рута, 2016. С. 223–233.

суб'єктність, яка виступає надійною підвалиною професійної доброчесності кожного офіцера як військового професіонала.

Отже, водночас актуальність дослідження проблеми професійної доброчесності зумовлена розумінням того безперечного факту, що доброчесність кожного офіцера, з одного боку, є моральною підвалиною Збройних Сил (далі – ЗС) України як у нас в державі, так і на світовій арені, а з іншого – забезпечує довіру громадян до офіцерського корпусу та престижність цієї професії серед молоді та громадян України. Доброчесність як моральна підвалина справжньої професійної суб'єктності офіцерів можлива лише при їх позитивному ціннісно-мотиваційному ставленні до своєї постаті як до військового професіонала та як до творчого суб'єкта військово-професійної діяльності, до ЗС України і до самого собі як до члена бойової команди – певного військового підрозділу, військової частини, органу військового управління. Взагалі можна наголошувати, що це перший суттєвий і навіть вирішальний моральний крок ЗС України до вступу в групу найавторитетніших ЗС у світі – у блок НАТО. У зв'язку з цим проблема обґрунтування феномену професійної доброчесності офіцерів ЗС України та розкриття її змісту та структури, як їх провідної професійно важливої якості, є надзвичайно актуальною як у теоретичному, так і в прикладному аспектах у професійній педагогіці.

1. Виникнення передумов проблеми та формулювання мети дослідження

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій та узагальнення його результатів дозволяє наголошувати про наявність таких тенденцій у дослідженні проблеми професійної доброчесності фахівців в Україні. По-перше, традиційно досліджуються такі аспекти доброчесності:

філософсько-педагогічна спадщина античності щодо категорії «доброчесність»² і поняття «доброчесність» в етиці³;

² Степанова О. А. Ретроспективний аналіз доброчесності в античній філософсько-педагогічній думці. URL: ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_40/53.pdf (дата звернення: 12.10.2022).

³ Поняття доброчесності в етиці. *Етика сьогодні* : веб-сайт. URL: <http://www.etica.in.ua/ponyattya-dobrochesnosti-v-etitsi> (дата звернення: 25.10.2022).

особливості вербалізації концепту «добročесність» у латинській, англійській і французькій мовах⁴.

По-друге, останні роки суттєво активізувалися наукові дослідження проблеми професійної доброчесності окремих категорій фахівців, насамперед серед фахівців правоохоронних органів, коли поняття «добročесність» обґрунтовується як нова категорія антикорупційного законодавства⁵, а також поняття «професійна етика та доброчесність» у контексті кваліфікаційного оцінювання суддів⁶.

По-третє, активно наголошується про необхідність дотримання принципу академічної доброчесності⁷ науковцями, оскільки вона стала за останні десятиріччя однією з актуальних для українського наукового співтовариства.

По-четверте, водночас останні роки активізувалися наукові дослідження щодо етики державних службовців і запобігання конфлікту їх інтересів у процесі реалізації посадових компетенцій⁸. У контексті цього напрямку суттєвий інтерес представляє, на нашу думку, феномен доброчесності офіцерів ЗС України (далі – офіцерів) і розкриття структури їх професійної доброчесності, оскільки аналіз

⁴ Черненко Н. А. Особливості вербалізації концепту доброчесність у лексико-семантичному просторі латинської, англійської та французької мов. URL: philology.knu.ua/files/library/stud-ling/stud-ling-8/85.pdf (дата звернення: 25.10.2022).

⁵ Доброчесність як нова категорія антикорупційного законодавства: реальність та перспективи. URL: http://nihabarnyctvu.org.ua/publ/dobrochesnist_jak_nova_kategorija_antikorupcijnogo_zakonodavstva_realnist_ta_perspektivi/1-1-0-40 (дата звернення: 22.11.2022).

⁶ Глушенко С. Що розуміти під професійною етикою та доброчесністю в контексті кваліфікаційного оцінювання суддів? Закон і бізнес. Випуск 42 (1288). 15.10-21.10.2016. URL: http://zib.com.ua/ua/125930-scho_rozumiti_pid_profesijnoyu_etikoyu_ta_dobrochesnistyu_v_.html (дата звернення: 25.10.2022).

⁷ Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? Освітня політика : веб-сайт. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontsepsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osvit> (дата звернення: 15.12.2022).

⁸ Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навч.метод. матеріали / уклад., Руденко О.М. К. : НАДУ, 2013. 76 с. Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? *Освітня політика* : веб-сайт. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontsepsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osvit> (дата звернення: 15.12.2022).

та узагальнення наукових джерел свідчить, що у цьому аспекті педагогічних досліджень, практично, не має чи відсутні.

Отже, проблема професійної доброчесності військовослужбовців, у тому числі й безпосередньо офіцерів та її формування та розвитку, у педагогічному аспекті не досліджувалася. А цей аспект дуже важливий, оскільки власне в процесі набуття військово-професійної освіти майбутніми офіцерами слід у них формувати, а потім на курсах підвищення кваліфікації розвивати цю професійно важливу якість як сумлінного суб'єкта військово-професійної діяльності.

Мета дослідження полягає у методологічному обґрунтуванні феномену професійної доброчесності офіцерів ЗС України в термінологічному аспекті та розкритті її змісту.

2. Обґрунтування феномену професійної доброчесності офіцерів ЗС України в термінологічному аспекті

Поняття «доброчесність» міститься у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні» та Указі Президента «Про Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності». А в Законі України «Про засади державної антикорупційної політики» наголошується, що ефективність протидії корупційним процесам значною мірою залежить саме від доброчесності посадових осіб, оскільки «...згідно з даними стандартного опитування щодо рівня корупції найбільш пріоритетним напрямом боротьби з корупцією і для бізнесу (57 відсотків респондентів), і для населення України (52 відсотків респондентів) є очищення від корупції судової системи. Для населення України наступними за пріоритетністю (у порядку спадання) є такі напрями: охорона здоров'я (38 відсотків), поліція і прокуратура (37 відсотків), державний сектор економіки (27 відсотків), податкова і митна сфери (25 відсотків), а також фінансування партій та виборчих кампаній (21 відсоток). На думку представників бізнесу, найбільш пріоритетними напрямками у протидії корупції є: поліція і прокуратура (41 відсоток), податкова і митна сфери (32 відсотки), фінансування партій та виборчих кампаній (25 відсотків), охорона здоров'я (24 відсотки), оборона і безпека (23 відсотки)»⁹. По-перше, зі такими конкретними фактами на рівні нормативного документу України важко, але водночас соромно не погоджуватися; по-друге, у переліку цих корупціонерів

⁹ Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки». Верховна Рада України. Законодавство України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

не має військових. Це дуже добре. Але водночас такими проявами слід системно займатися профілактикою і в лавах ЗС України, особливо серед офіцерського складу.

Зокрема, у цьому законі чітко визначено державні вимоги до забезпечення доброчесності у секторі оборони. Зокрема, такі:

«3.6.1. Проблема. Непрозоре та неефективне користування та розпорядження землями оборони, об'єктами нерухомості в оборонно-промисловому комплексі, а також надлишковим рухомих військовим майном, об'єктами інтелектуальної власності; неконтрольоване споживання пального, яке закуповується для потреб Збройних Сил України...

3.6.2. Проблема. Закупівля товарів, робіт і послуг оборонного призначення здійснюється в умовах надмірного режиму засекречування та має низький рівень конкурентності, що сприяє зловживанням та необґрунтованим витратам бюджетних коштів...

3.6.3. Проблема. Неефективна модель контролю продукції оборонного призначення у процесі виробництва не дає змоги вчасно та у повному обсязі запобігати постачанню бракованих зразків озброєння та військової техніки...

3.6.4. Проблема. Неефективне використання бюджетних коштів та зловживання під час забезпечення житлом військовослужбовців...

3.6.5. Проблема. Корупційні ризики при формуванні і реалізації кадрової політики у сфері оборони, під час призову (прийняття) на військову службу, прийому до вищих військових навчальних закладів, отримання освіти і проходження служби за межами країни, проведення організаційно-штатних заходів, нагородження державними нагородами»¹⁰.

Отже, в антикорупційних законодавчих актах можна знайти низку відповідей на такі проблемні питання: яким чином український законодавець підніматиме рівень доброчесності державних службовців? як буде відстежуватися їхня доброчесність; якими будуть наслідки недоброчесної їх професійної поведінки та діяльності? та інше.

Проте, варто зазначити, що, на превеликий жаль, тлумачення змісту самого поняття «доброчесність» ми не знайдемо у жодному із новоухвалених антикорупційних законах і в науковій літературі. На

¹⁰ Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки». Верховна Рада України. Законодавство України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

думку О. Г. Дробницького¹¹, Н. А. Черненко¹² в античності та й загалом у всій древній філософії не існувало як самої категорії, що позначала б сферу морального, так і загальноприйнятого терміна, який би означав мораль. За даними дослідників для визначення моралі використовувалися терміни: *vareth*, – «добročесність», *dikh*, – «справедливість». Еволюція в осмисленні *vareth* відбувалася у напрямку від розуміння її як природної позитивної характеристики всього світу живої і неживої природи, що була вродженою або ж дарованою богами рисою, до *vareth* – доблесті і врешті *vareth* – добročесності. Відбувалося поступове абстрагування сутності *vareth* від поняття практичної етики до *vareth* як чесноти, що осмислювалася у морально-філософському руслі.

Так, Н. А. Черненко¹³ вказує, що англійське *virtue* та французьке *vertu* набувають активного вжитку за часів Середньовіччя (близько XIII ст.), обидва номени у своїй семантиці демонструють усталені ще за античності уявлення:

1) *virtue* означає поведінку згідно з високими моральними принципами; позитивну у моральному плані рису характеру: *...patience really is a virtue worth cultivating* – терпіння насправді чеснота, яку варто розвивати;

2) *virtue* є хороша, корисна властивість предмета, вигода: *to extoll the virtues of the car* – вихвалити переваги (достоїнства) машини, *there's no virtue in suffering in silence* – немає вигоди (смыслу) в мовчазному стражданні;

3) *virtue* виступає синонімом до *chastity* – жіноча цнота, цнотливість.

Французька *vertu*, виступаючи базою англійської *virtue* і маючи багато спільних із нею нюансів значення, все ж демонструє дещо інший шлях розуміння добročесності:

1) *vertu* означає моральну або фізичну силу, мужність, доблесть: *male vertu* – чоловіча доблесть; *vertu romaine* – римська доблесть, що свідчить про стійкість уявлень, які сформувалися ще в римській античності;

¹¹ Дробницький О. Г. Моральная философия : Избранные труды / сост. Р. Г. Апресян. М. : Гардарики, 2002. 523 с.

¹² Новиков Н. И. О Добродетели. Национальный корпус русского языка : веб-сайт. URL: <http://www.ruscorpora.ru> (дата звернення: 15.11.2019).

¹³ Черненко Н. А. Особливості вербалізації концепту добročесність у лексико-семантичному просторі латинської, англійської та французької мов. URL: philology.knu.ua/files/library/stud-ling/stud-ling-8/85.pdf (дата звернення: 25.10.2022).

2) показовим є таке розуміння *vertu*, яке означає щоденну спрямованість, постійну діяльність, через яку індивід із власної волі прямує до добра, до свого обов'язку й утверджується в моральному та релігійному ідеалі, незважаючи на перешкоди: *amour, triomphe de la vertu* – любов, тріумф доброчесності; *aimer, appeler, pratiquer la vertu* – любити, прагнути, вправлятися в доброчесності; *croître, grandir en vertu* – зростати в доброчесності;

3) *vertu* осмислюється і як духовна досконалість, сила: *car la vertu est force même avec la faiblesse physique* – доброчесність – це сила навіть за фізичної слабкості;

4) порівняно з англійською, французька мова значно більше актуалізує значення *vertu* як жіночої цноти, честі: *attenter 'a la vertu de femme* – зазіхати на жіночу честь, *femme de petite vertu* – жінка вільних поглядів, *La chasteté, pour la femme, est synonyme de vertu, comme pour l'homme la justice et le courage, car le milieu de l'homme est la cité, le milieu de la femme est la famille* – для жінки цнотливість є синонімом доброчесності, так само як для чоловіка справедливість і відвага, оскільки чоловіче середовище – місто, а середовище жінки – сім'я¹⁴.

Укладачі Вікіпедії – вільної енциклопедії¹⁵ пов'язують появу терміну «Доброчесність» з церковнослов'янськими поняттями «ціломудріє», «цнота» (латинською: *castitas*; англійською: *chastity, integrity*). У словнику можемо зустріти переклад слова «ціломудріє» як невинність, розсудливість. А переклад кореня «ціл», від якого походить це слово, означає – здоровий, непошкоджений, чистий.

У сенсі тілесної чистоти та невинності, доброчесність – це позитивна протилежність статевої нестриманості, блуду, розпусти, особливо в самотньому житті. Доброчесності протистоїть хтивість (похоть, латинською: *luxuria*). У більш світських середовищах ціломудріє розглядається як моральна якість і чеснота, що проявляється у тілесній (поведінці) і духовній (помислах) чистоті у всіх її проявах.

Нині зміст поняття «доброчесність» визначається шляхом аналізу етимології слів, які його утворюють – «добро» і «чесність»¹⁶.

¹⁴ Новиков Н. И. О Добродетели. Национальный корпус русского языка : веб-сайт. URL: <http://www.ruscorgora.ru> (дата звернення: 15.11.2019).

¹⁵ Доброчесність. Вікіпедія : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 25.10.2022).

¹⁶ Поняття доброчесності в етиці. Етика сьогодні : веб-сайт. URL: <http://www.etica.in.ua/ponyatty-a-dobrochesnosti-v-etitsi> (дата звернення: 25.10.2022).

Добро́чесний, а, е. 1. Який живе чесно, дотримується всіх правил моралі. 2. Який є проявом чесності, моральності.

Добро́чесність, ності, жі́н. Властивість за значенням добродесний. Висока моральна чистота, чесність¹⁷.

Синонімами прикметника «добродесний» є, на нашу думку, такі: чесний, цнотливий, тобто такий, який живе чесно, дотримується всіх правил моралі, тобто має сформовану особистісну якість – чесність;

правдивий, чистий – виражає правдивість, чесність;

порядний – не здатний на погані, аморальні вчинки;

незаплямований, незаплямлений, добрий – нічим не зганьбив себе;

моральний – добродесний, добродесний.

Отже, поняття «добродесність» складається з таких понять, як «добро», «чесність» і «порядність», стосовно яких можна зробити певні висновки.

По-перше, всі ці поняття є етичними, за допомогою яких здійснюється позитивне оцінювання певної поведінки та діяльності особи, особистості, явища чи події.

По-друге, вони водночас визначають благо, моральне, правильне, стверджувальне щодо певного вчинку, конкурентної поведінки та діяльності особи, особистості.

По-третє, це позитивний початок чи добро, яке покликане протистояти злу, руйнації й негативу.

По-четверте, чесність розуміється як одна з основних граней загальнолюдських чеснот, що відображає одну з найважливіших вимог до моральності особи, особистості, що характеризує її здатність визнавати неправоту, ніколи не виправдовуватися, бути щирим у будь-якій ситуації, тобто це не її правом, а обов'язок високоморального буття. У зв'язку з цим її найтісніше слід поєднувати зі справедливістю й порядністю офіцера, що проявляється у чесності як перед собою, так і перед суспільством.

В етичному аспекті поняття «добродесність» має тлумачитися, на нашу думку, в двох аспектах.

Перший аспект – добродесність – це якість особи, особистості, яка проявляється в її бажанні робити певні вчинки на користь інших людей, задля суспільства. Відповідно, добродесною є така особа, яка керується не своїми власними благами, вигодами, а свою поведінку та діяльність підпорядковує гуманності, порядності, справедливості,

¹⁷ Словник української мови: в 11 томах. 1971. Т. 2 : Г-Ж / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. с. 236.

тобто вона проявляє добродушність, ширість, порядність, безкорисливість, бажання допомагати іншим і реальний їх прояв у повсякденній поведінці. Відповідно, доброчесність офіцера як військовослужбовця та громадянина України – це сильне і дієве його хотіння та бажання поступати відповідно до принципів правильності, людяності, офіцерської честі, ширості, порядності, безкорисливості чи його настанова на повноцінну реалізацію своїх якостей як справжнього громадянина та військового професіонала України.

У зв'язку з цим слід наголошувати про те, що доброчесність – це один із провідних проявів чи «маркерів» постаті особистості демократичного суспільства, тобто це результат сформованості, розвиненості та досконалості, загальногромадянської вихованості громадянина України як демократичної держави та відповідно офіцера – як військового професіонала.

Другий: доброчесність – це професійно важлива якість фахівця, а згідно зі Законом України «Про засади державної антикорупційної політики» – це провідна, навіть вирішальна якість фахівців правоохоронної системи нашої держави, яка проявляється в їх бажанні робити певні вчинки на користь інших українських громадян і всього суспільства; унормовані (моральні, етичні) вимоги до їх загальногромадянської та професійної поведінки та діяльності в суспільстві. У зв'язку з цим закон акцентує свою вимогу на тому, що дотримання доброчесної поведінки та діяльності розуміється як основна виправдана сутність їх життєдіяльності. Відповідно, кожен фахівець у цій сфері має керуватися цим принципом – доброчесності як у повсякденному житті (в сім'ї, колективі, громаді) та особливо в службовій діяльності. Їх нездатність або не бажання розпізнавати другорядні витрати є свідченням, що вони недостатньо доброчесні. За такого підходу регуляція їх поведінки та діяльності передбачає отримання позитивної відповіді мінімум на такі проблемні, на перший погляд, але водночас закономірні запитання:

Що необхідно для близьких?

Який мій професійний статус у суспільстві?

Що я можу корисного зробити для інших? тощо.

Але не кожного фахівця, хто зробив добро іншим, можна вважати доброчесним. Доброчесний фахівець завжди буде вирішувати проблеми по совісті та по закону, чи можна наголошувати, що доброчесність є поняттям суто моральним. Фахівець, який має сформовану та свідому чесноту, завжди буде робити свої вчинки та реалізовувати посадові компетенції відповідно як до норм моралі, як і норм законів. Лише тоді, коли він має досвід таких вчинків і такої професійної діяльності, то його

можна назвати добродесним у професійному аспекті чи професійно добродесним. У зв'язку з цим предметом нашого наукового дослідження є педагогічний аспект розвитку професійної добродесності офіцерів у системі підвищення їх кваліфікації.

Офіцер у процесі реалізації своїх посадових компетенцій, особливо в матеріальному аспекті, стикається з низкою як правових, так і моральних проблем, які йому інколи стають перешкодою до розуміння деяких речей, наприклад, до розрізнення таких понять як «добро», а саме «справжнє добро» та «зло» щодо реалізації своїх посадових компетенцій як суб'єкта матеріально-фінансових взаємин. У зв'язку з цим він має чітко визначитися щодо ціннісного оцінювання (в етичному аспекті) своїх дій, що складає основу того чи іншого його вчинку, а саме потрібно визначитися ціннісними орієнтирами, згідно з якими буде він буде діяти відповідно до ситуації та обставин, які склалися.

Отже, кожен офіцер, як суб'єкт військово-професійної діяльності, має морально розв'язувати суперечність між державними та особистими інтересами та отримувати для себе відповідь на таке запитання: чи він робить добродесний вчинок? Офіцера мають переповнювати почуття доброти, радості від його діяльності та її результатів, він має відчувати чистоту своїх намірів, бо його переконання такі, що не може бути в професійному відношенні не добродесним.

Але в службовій практиці ця суперечність проявляється в конфлікті інтересів офіцерів, що є однією із найбільш гострих проблем щодо їх професійної добродесності, невирішеність якої утруднює результативну діяльність, підриває авторитет ЗС України. У процесі їх професійної діяльності виникають найрізноманітніші «конфлікти інтересів» – між приватними та суспільно-правовими інтересами, обов'язками, службовими повноваженнями, особистими та груповими, груповими та державними, відомчими та міжособистими інтересами тощо. Вживаючи термін «конфлікт інтересів», як правило, мають на увазі конфлікт між приватними інтересами та суспільно-правовими інтересами, обов'язками, службовими повноваженнями та певними можливостями для вирішення власних питань. Ця проблема є не тільки українською, а має міжнародний характер. Так, вона також міститься в таких документах: «Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб» (ООН) (Розділ 2 «Колізії інтересів та відмова від права»); Модельний кодекс поведінки державних службовців Комітету міністрів Ради Європи (ст. 13 «Зіткнення інтересів»); «Настанова

Організація Економічного Співробітництва та Розвитку щодо вирішення конфлікту інтересів на державній службі»; етичні та антикорупційні кодекси поведінки державних служб багатьох країн (Австралії, Ірландії, Канади, Словаччини, США, ФРН тощо).

На основі вищезазначених документів, у результаті аналізу та узагальнення різноманітної зарубіжної та вітчизняної літератури визначаємо **добročесність** як морально-етичний фундамент професійної суб'єктності офіцера як військового професіонала, повсякденної та професійної його діяльності, що визначає «неписані моральні правила» та неписані правила службової та професійної поведінки, що має ґрунтуватися на принципах добрих взаємин з іншими особами, суспільством і державою, а також на чесності в способі життя, в виконанні професійних обов'язків та в розпорядженні матеріальними ресурсами.

Добročесність – це 1) та професійно орієнтована категорія, яка включає всі сторони морального буття офіцера його та, по суті, є трансформацією добра в професійну етичну сферу. Поєднання моральності та добра дає можливість окреслити площину добročесності посадової особи, яка здійснює певні службові функції від імені держави. Основними її вимогами мають бути вимогливість до себе, безкорисливість, чесність, твердість, сумлінність і порядність; 2) професійно важлива якість офіцера, що передбачає усвідомлення ним, як професійним суб'єктом, власного морально-психологічного та професійного портрету чи іміджу в українському суспільстві, який є багатовекторним, оскільки його військово-професійна діяльність має надзвичайно різновекторний характер, особливо в умовах організації та введення бойових дій. Це такі вектори:

«я і суспільство» (я громадянин України);

«я як соціальний (конкретна особистість) і професійний (представник ЗС України) суб'єкт»;

«я і військове середовище (конкретний військово-професійний суб'єкт, наприклад, командир батальйону, бригади тощо)»;

«я і держава (як представник України у міжнародному військовому співтоваристві)».

Такий науковий підхід дозволяє визначити орієнтовний перелік моральних якостей офіцера, який притаманний кожній зі складових його професійній добročесності як громадянина України, як офіцера – представника ЗС України в українському суспільстві, як офіцера України – в міжнародному військовому співтоваристві.

3. Орієнтовний перелік моральних якостей, які складають підвалину професійної доброчесності офіцера, на нашу думку, такі:

моральні якості, які його характеризують «як соціального (конкретна особистість) і професійного (представник ЗС України) суб'єкта»: чесність, правдивість, порядність; особиста гідність; честь; щирість; сумлінність; скромність; відкритість і прозорість; здатність до об'єктивного самооцінювання та самоочищення від проявів, відмінних від доброчесності; усвідомлення смислу військової присяги та його сприйняття тощо.

моральні якості, які його характеризують «як представника військового середовища (військово-професійний суб'єкт – офіцер)»: визнання та прийняття принципів і норм військової етики; вірність офіцерському слову та честі; відповідальність і справедливість як військового професіонала; визнання та прийняття принципів і норм військової та бойової діяльності як у повсякденних умовах, так і в умовах війни; коректність і відсутність проявів неповаги до інших військовослужбовців та учасників бойових дій; неупередженість; фінансова чесність (відповідність способу життя отриманим доходам);

моральні якості, які характеризують його ставлення «до суспільства»: мораль, буття і поведінка як громадянина України; поведінка, що не порочить офіцера та не підриває авторитет офіцерського складу (як під час реалізації посадових компетенцій, так і позаслужбовий час); розбірливість у виборі способів використання вільного часу;

моральні якості, які характеризують ставлення офіцера «до держави»: безкорисність і вірність Батьківщині та Присязі; об'єктивність та уникнення конфлікту інтересів; непричетність до обману і шахрайства; своєчасна і правдива фінансова звітність (декларування); чесність щодо фінансових матеріальних вигод (подарунки та ін.); законність набуття майна (джерела); непричетність до корупційних правопорушень; сумлінне виконання професійних обов'язків; дотримання службової таємниці; об'єктивна реакція на прояви впливу щодо здійснення своїх посадових компетенцій; використання статусу офіцера лише у військово-професійній сфері та в межах посадових компетенцій тощо.

Перелік сукупностей цих моральних якостей формує зміст професійної доброчесності офіцера та відповідні критерії оцінювання її сформованості, розвиненості чи відсутності, як професійно-етичного фундаменту його військово-професійного буття як суб'єкта військово-професійної діяльності. Водночас можна наголошувати про те, що з утратою морально-етичного потенціалу втрачається й професійний

потенціал і позитивний імідж офіцера, оскільки аморальному офіцерові складно стати справжнім офіцером-лідером.

Професійна доброчесність у контексті боротьби з корупцією у військовому середовищі – це вкрай необхідна морально-етична складова офіцера як суб'єкта військового управління, яка визначає межу і спосіб його поведінки та діяльності як суб'єкта матеріально-фінансових взаємин і відносин, що базується на моральних принципах доброго і справедливого ставлення до підлеглих та чесності у способі власного життя, виконання своїх обов'язків і розпорядження державними ресурсами. Приклади доброчесної поведінки офіцера можемо знайти у різних ситуаціях, у т.ч. і суперечливих, неоднозначних. Проте вона найкраще проявляється в умовах різноманітної матеріальної спокуси. Тоді ж з'являється і привід говорити про професійну доброчесність чи недоброчесність офіцера – корумпованість, непорядність, аморальність, неетичну його поведінку.

Належність офіцера до військової касти породжує своєрідний професійний світогляд, психологію поведінки, визначає особливості діяльності в екстремальних умовах. У зв'язку з цим у офіцерів виникають специфічні норми взаємодії, ціннісні орієнтації, відносини та ставлення до матеріальних цінностей. Власне ставлення офіцера до дійсності дає підстави наголошувати про існування військово-професійної моралі – військової етики та воїнського етикету. Оскільки професійна діяльність офіцера орієнтована на реалізацію конкретних професійних функцій, то вона потребує від нього наявності певних професійно важливих якостей, які необхідні для продуктивної діяльності як суб'єкту військового управління. До таких якостей морального спрямування належать такі:

бажання приносити користь українському суспільству;
громадянськість, відданість ідеалам демократії,
законослухняність, патріотизм, політична неупередженість
бюрократії, повага та чуйність до людей, доброзичливість,
схильність до взаємодопомоги та співробітництва, толерантність,
працелюбність;

військовий професіоналізм, професійна відповідальність,
сумлінне ставлення до своїх обов'язків, непідкупність,
принциповість, вимогливість, справедливість, чесність, стриманість,
урівноваженість, коректність та ввічливість;

скромність у особистому житті, відчуття професійної честі та професійної гідності в українському суспільстві тощо.

Інтегрованим проявом сукупності цих якостей виступає професійна доброчесність офіцера, структура якої представлено на рис. 1.

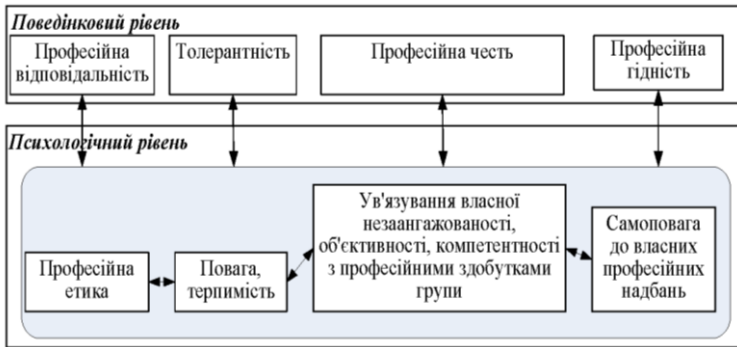

Рис. 1. Структура професійної доброчесності офіцера

Охарактеризуємо складові структури професійної доброчесності офіцера.

Військово-професійна честь – це підвалина буття офіцера як військового професіонала та гідного представника офіцерського корпусу ЗС України. Власне усвідомлення цього ціннісного аспекту складає надійну етичну підвалину його професійної доброчесності, тобто без військово-професійної честі немає стійкої професійної доброчесності. Водночас – це результат об'єктивного зовнішнього оцінювання українським суспільством постаті кожного офіцера як представника героїчної професії, суспільне визнання дій і здобутків офіцера як представників військової професії, що виявляється в їх суспільному авторитеті та визнанні.

Слово «честь» етимологічно пов'язане зі словом «частина», об'єктивно – честь є думкою інших про нашу цінність, суб'єктивно – наш страх перед цією думкою. Поняття «професійна честь офіцера» фіксує у здобутках професійної групи військовослужбовців, де кожен її представник має свою частку, та постать офіцера оцінюється з точки зору належності до військової професії та відповідної її часті – офіцерського складу. Вона має два рівні прояву – професійний і поведінковий, основними проявами є яких такі:

сприйняття собі офіцером, тобто суб'єктом військово-професійної діяльності, і відповідна військово-професійна та соціально відповідальна поведінка як під час виконання службових обов'язків, так і в повсякденній поведінці;

турбота про честь офіцера як військового професіонала, тобто піклування про те, щоб офіцер і військово-професійна група була авторитетною частиною українського суспільства та представляла його найкращу частину;

турбота кожного офіцера про власну професійну честь і гідність, тобто про те, щоб кожен конкретний офіцер був достойним представником військових професіоналів;

повсякденна поведінка і військово-професійна діяльність згідно з цінностями та правилами поведінки офіцерської честі.

Професійна гідність офіцера – це результат об’єктивної самооцінювання кожним офіцером самого себе як суб’єкта військово-професійної діяльності та військово-професійного буття, внутрішня впевненість на основі цієї самооцінки в власній самоцінності як військового професіонала, почуття самоповаги до власних військово-професійних надбань, результатів військово-професійної діяльності і службових перспектив. Вона ґрунтується на його військово-професійній честі, оскільки вельми важливою для формування об’єктивної самооцінки є оцінка інших офіцерів і в цілому суспільства значимості офіцерської професії.

Для офіцера мати професійну гідність насамперед означає отримати позитивну самооцінку від самого себе та об’єктивну оцінку – від інших як гідного свого професійного призначення. Вона не може нав’язуватися офіцерові ззовні, він у більшій мірі має відчувати себе відповідальним за підтримку власної офіцерської гідності.

Критерії оцінювання професійної гідності офіцера такі:

оцінки інших офіцерів: оцінка конкретного офіцера, як військового професіонала, іншими офіцерами;

оцінки підлеглих конкретного офіцера: оцінка конкретного офіцера як військового професіонала підлеглим особовим складом;

самооцінка конкретним офіцера самого собі як військового професіонала;

конкретні дії, вчинки та ставлення офіцера до військової справи та до справ в Україні як гідного її громадянина, військового професіонала та конкретної посадової особи.

Професійна відповідальність офіцерів – це дотримання специфічних військово-професійних норм і правил поведінки та діяльності у військовому середовищі, які, з одного боку, регулюють поведінку суб’єкта військово-професійної діяльності, а з іншого – є, як правило, нормами адміністративної та правової їх відповідальності за їх недотримання, які в сукупності водночас складають основу військово-професійної етики офіцерського складу ЗС України.

Військово-професійна відповідальність офіцера поділяється на об’єктивну – її приписування відбувається за результатами певної негативної дії або діяльності, при цьому враховується лише її

відповідність нормам і правилам, які прийняті у військово-професійному середовищі, і на суб'єктивну – внутрішню моральну відповідальність офіцера перед своєю совістю, військовим співтовариством, значимими для нього колегами та посадовими особами. Військово-професійна відповідальність офіцерів у військовому управлінні може існувати у таких аспектах:

як відповідальність перед суспільством у цілому;

як відповідальність перед окремим групами та представниками суспільства;

як відповідальність у військово-професійному середовищі, особливо в офіцерському корпусі.

Оснovo військово-професійної відповідальності складає військово-професійна етика, в якій відображені особливості моральної свідомості та самосвідомості, взаємовідносин, поведінки та буття офіцерів як суб'єктів військово-професійного буття, які зумовлені цілями, специфікою, особливостями та екстремальним характером їх військово-професійної діяльності як мирний, так і особливо у військовий час. Практично, – це військово-професійна мораль офіцерського складу ЗС України. Однак, з часом, вона потребує свого більш чіткого оформлення, уточнення, удосконалення, а інколи – і перегляду, як нині – в умовах агресії Російської Федерації до України, що й стимулює, а інколи і примушує суттєво «переглянути» чи переосмислити та переоцінювати її зміст і прояви. У військово-професійній етиці фіксуються вже не стихійно сформовані моральні норми, а інституційні, свідомо сформовані, професійно-етичні настанови, неписані цінності, правила та норми буття офіцерів в військово-професійному середовищі. Набуття офіцерами професійної етики інституціонального характеру свідчить про заміну їх спонтанних дій на передбачувану, очікувану, змодельовану та регульовану поведінку згідно зі вимогами військово-професійної та особливо бойової діяльності. Відповідно, військово-професійна етика офіцерів вирізняється такими аспектами:

усвідомленим і системним сприйняттям військово-професійних етичних норм офіцерським складом взагалі та кожним офіцером, зокрема як основи військово-професійного буття;

побудовою системи взаємозалежних цінностей, принципів, норм, настанов і неписаних правил, зафіксованих в воїнському етикеті військовослужбовця ЗС України;

існуванням осіб чи групи осіб у військовому товаристві, які відповідають за підтримання і захист цих норм у військовому середовищі; це насамперед офіцерський склад.

Вона орієнтована на всі сторони військово-професійного буття офіцерів, основна мета яких – це забезпечення їх гідної поведінки та військово-професійної діяльності з метою захисту України. У зв'язку з цим її вимоги торкаються всіх сфер їх буття – повсякденного, службового і посадового. Вона у зв'язку з таким системним характером прояву має свідомо сприйматися кожним офіцером, на свідомому рівні демонструвати суспільне та професійне призначення кожного офіцера та, відповідно, презентувати систему професійно-етичних цінностей, принципів і норм, які відображаються у свідомості кожного офіцера в українському суспільстві, орієнтувати і регулювати їх відносини, діяльність у сфері військової служби та діяльності, а також етичні механізми підтримання професійно-етичної складової військової служби та в сукупності свідомо проявлятися в їх поведінці та діяльності.

Толерантність – професійно важлива якість офіцера як його морально-психологічна настанова на сприйняття іншого військовослужбовця, а також і цивільних осіб в їх індивідуальності та неповторності, визнання за ними права на самобутнє існування; утримання від агресії та терпимість до ідей, звичок, норм поведінки інших осіб, які не подобаються або викликають неприязнь.

Таким чином, ці критерії її оцінювання дають можливість, по-перше, змодельовати зміст професійної доброчесності офіцера; а, по-друге, визначити її інтегральне місце серед інших професійно важливих якостей та в структурі військово-професійної компетентності. Це означає, що моральні якості офіцера, дотримання ним норм професійної етики, його моральна репутація мають стати одними із провідних інтегральних етичних критеріїв його професійної придатності, військового професіоналізму. Відповідно, його кар'єрне просування має залежати й від рівня відповідності професійно-етичним вимогам.

ВИСНОВКИ

1. Поняття «професійна доброчесність» щодо офіцера нами розуміється як словосполучення двох окремих слів – добро та чесність, як два необхідних базових професійно важливих якостей офіцерського буття та його сумлінної військово-професійної діяльності як гідного представника ЗС України. Доброчесність означає чесне й сумлінне виконання своїх військово-професійних

обов'язків як суб'єкта військово-професійної діяльності. Процес їх виконання можна вважати доброчесним, якщо він дотримується військово-професійної етики і не порушує нормативні та етичні норми реалізації своїх посадових обов'язків. Офіцер доброчесний, коли він компетентно, чесно і сумлінно ставиться до виконання своїх посадових компетенцій.

2. Доброчесність – професійно важлива якість кожного офіцера, що визначає особливості проявів її морально-етичної поведінки та правової культури у військово-професійному контексті. Вона властива такому офіцерові, який робить свою справу компетентно, чесно, без зловживання витратами на особисті та корупційні потреби фінансових, матеріальних, управлінських, кадрових ресурсів, що перебувають в її розпорядженні.

АНОТАЦІЯ

Концепт професійної доброчесності офіцерів Збройних сил України обґрунтовується як їх професійно важлива якість, що визначає особливості проявів їх морально-етичної поведінки та правової культури у військово-професійному контексті – робити свою справу компетентно, чесно, без зловживання витратами на особисті та корупційні потреби фінансових, матеріальних, управлінських, кадрових ресурсів, що перебувають в його розпорядженні. Вона передбачає усвідомлення ними, як професійними суб'єктами, власного морально-психологічного та професійного портрету чи іміджу в українському суспільстві, який є багатовекторним, оскільки їх військово-професійна діяльність має надзвичайно різновекторний характер, особливо в умовах організації та введення бойових дій. Це такі вектори:

«я і суспільство» (я громадянин України);

«я як соціальний (конкретна особистість) і професійний (представник ЗС України) суб'єкт»;

«я і військове середовище (конкретний військово-професійний суб'єкт, наприклад, командир батальйону, бригади тощо) у лавах Збройних сил України»;

«я і держава (як представник України у міжнародному військовому співтоваристві)».

Такий науковий підхід дозволяє визначити орієнтовний перелік моральних якостей офіцерів, який притаманний кожній зі складових їх професійній доброчесності як громадянина України, як офіцера – представника ЗС України в українському суспільстві, як офіцера України – в міжнародному військовому співтоваристві. Відповідно,

орієнтовний перелік моральних якостей, які складають підвалину професійної доброчесності офіцера, формуються з їх складових. Їх перелік формує зміст професійної доброчесності офіцерів і відповідні критерії оцінювання її сформованості, розвиненості чи відсутності, як професійно-етичного фундаменту його військово-професійного буття як суб'єкта військово-професійної діяльності.

Література

1. Ягупов В. В. Професійна суб'єктність, суб'єкт військово-професійної діяльності як інтегральний результат професійної підготовки офіцерів. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання* : монографія / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во Рута, 2016. С. 223–233.

2. Степанова О. А. Ретроспективний аналіз доброчесності в античній філософсько-педагогічній думці. URL: ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_40/53.pdf (дата звернення: 12.10.2022).

3. Поняття доброчесності в етиці. *Етика сьогодні* : веб-сайт. URL: <http://www.etica.in.ua/ponyattya-dobrochesnosti-v-etitsi> (дата звернення: 25.10.2022).

4. Черненко Н. А. Особливості вербалізації концепту доброчесність у лексико-семантичному просторі латинської, англійської та французької мов. URL: philology.knu.ua/files/library/stud-ling/stud-ling-8/85.pdf (дата звернення: 25.10.2022).

5. Доброчесність як нова категорія антикорупційного законодавства: реальність та перспективи. URL: http://nihabarnyctvu.org.ua/publ/dobrochesnist_jak_nova_kategorija_antikorupcijnogo_zakonodavstva_realnist_ta_perspektivi/1-1-0-40 (дата звернення: 22.11.2022).

6. Глушенко С. Що розуміти під професійною етикою та доброчесністю в контексті кваліфікаційного оцінювання суддів? *Закон і бізнес*. Випуск 42 (1288). 15.10-21.10.2016. URL: http://zib.com.ua/ua/125930-scho_rozumiti_pid_profesijnoyu_etikoyu_ta_dobrochesnistyu_v_.html (дата звернення: 25.10.2022).

7. Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? *Освітня політика* : веб-сайт. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osvit> (дата звернення: 15.12.2022).

8. Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навч.метод. матеріали / уклад., Руденко О.М. К. : НАДУ, 2013. 76 с.

9. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки». *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

10. Дробницкий О. Г. Моральная философия : Избранные труды / сост. Р. Г. Апресян. М. : Гардарики, 2002. 523 с.

11. Новиков Н. И. О Добродетели. *Национальный корпус русского языка* : веб-сайт. URL: <http://www.ruscorpora.ru> (дата звернення: 15.11.2019).

12. Доброчесність. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 25.10.2022).

13. Словник української мови: в 11 томах. 1971. Т. 2 : Г-Ж / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. 550 с.

Information about the author:

Bakunchyk Liliia Myhailivna,

Researcher

National Defence University of Ukraine

named after Ivan Chernyahovskyi

28, Povitroflotskyi Avenue, Kyiv, 03049, Ukraine